

Csikós Gábor

„A megye területén a rémhírek özöne van”

Buda környéki és jászsági rémhírek
a kommunista diktatúra első éveiből (1948–1955)

A következő tanulmány a kommunista diktatúra első éveiben, a Buda környéki járásban és a Jászságban terjedő rémhírekből válogat. Álszenteskedés volna tagadni, hogy a rémhírek szórakoztatóak, de csak ezért még kár volna közreadni őket. Fontosabb, hogy hasznos mulattatóként szolgálnak: betekintést adnak abba, miként reagáltak a vidéken élők a diktatúra kiépítésére, mik voltak azok az események, amelyek leginkább foglalkoztatták az egyes közösségeket. Nem az ország egész területéről válogattam, csupán két járás forrásanyagából, amelyek kiválasztása önkényes: ezekben a térségekben fekszik ugyanis az a két település (Jászdózsza és Páty), amelyek társadalomtörténeti összehasonlítására doktori disszertációmban vállalkoztam. Jelen tanulmányban való tárgyalásuk még a tágabb történeti kontextusból kiszakítva is érdekes lehet: a térségek térbeli távolsága ugyanis megnehezíti a kölcsönhatást, így a helyzetekre adott reakciók módját adnak az általánosításra, annak bemutatására, hogy a vidéki lakosság miként élte Magyarországon meg az életét átfórnálni akaró diktatúrát.

A rémhírek természete

Mind az angol, mind a magyar nyelv megkülönbözteti a rémhírt (rumor) és a pletykát (gossip), ezt a különbségtételt aztán a társadalomtudományi kutatások is átvették. Ezek szerint a rémhír a veszélyes, kétes kimenetelű helyzetek értelmezésében segíti a közösséget, és lelki felkészülésre ad módot azáltal, hogy világmagyarázatot ad, értelmet kínál az értelmetlenségben. A pletyka ezzel szemben a közösségi normát és vele a tagok közti kapcsolatot erősíti, gyakran szórakoztató formában.¹

A pletyka angol és magyar jelentésében nincs számottevő különbség, mindkét nyelv a tapintatlanságra és megalapozatlanságra helyezi a hangsúlyt, a rémhír-rumor pár ennél viszont már problematikusabb. A rumort az angolba a latinból ültették, ott még zajt jelentett, s csak a középkori ezredforduló idején bontotta ki újabb jelentését: igazolatlan, kétséges ismeretek, keringő történetek. A magyar szó ehhez képest az ellenséges célzat, a nyugtalanító hatás többletjelentését is tartalmazza. Ez azonban a tanulmányban tárgyalt esetekre nem feltétlenül igaz: nem a rémhír volt a nyugtalanító, hanem a diktatúra léggömbje, az elmondott híresztelések inkább a nyugalom visszaszerzésére tett kísérletek voltak;

1 DiFonzo – Bordia, 2007: 13–24.

az ellenséges célzat mellett pedig legalább olyan hangsúlyos volt a rémült védekezés is. Ezt a rövid nyelvészkedő kitérőt is azzal a céllal tettem, hogy bár a rémhír szót használok a jelenségek leírására, a diktatúra a maga abszurdításával azonban sokszor bizonyította: ami tegnap rémhír, ma a valóság.

Éppen ilyen szempontból a rémhír terjedésének modelljeként használt $R = i \times a / c$ képlet sem elsősorban a számszerűsítés divatja miatt érdemes tárgyalni, hanem azért, mert a képlet részei mélyebb betekintést adhatnak a rémhír természetébe. Az Allport és Postman által kidolgozott, majd a szociológus Chorus által továbbgondolt képletben az R a terjedés sebességét jelöli, amelynek tényezői: az információ fontossága (i) és az információ homályossága, kétértelműsége (a), valamint a befogadó kritikai érzéke (c).² A kommunista diktatúra a központi irányításával, abszurd koncepciók pereivel és gazdasági döntéseivel olyan bizonytalan légkört teremtett, amely megkönnyítette a rémhírek terjedését.

A történelmi helyzet

A biztonságérzet, a szabadság nem sokszor jutott osztályrészül a magyar vidéknek a XX. században: bár Horthy Miklós – igaz, már estorili villájában – éppen a szabadság kivívásában jelölte ki a parasztság történelmi szerepét³, kormányzósága idején keveset foglalkoztatták a vidéken élőket ért olyan hátrányok, mint a szociális és egészségügyi biztosítás hiánya, a mezőgazdasági bérek 30%-os elmaradása az országos (amúgy sem magas) átlagtól, vagy az a körülmény, hogy az agrárrolló nyílása ellenére a társasági adóhoz képest kétszeres földadó maradt érvényben.⁴ Különböző világlátású értelmiségiek – például Jászi Oszkár, Kerék Mihály, Móra Ferenc, Weis István – jaidították el magukat a vidék helyzetét látván: nem arról van szó tehát, hogy a második világháború után hatalomra jutó kommunisták paradicsomi állapotokat ziláltak volna szét. Sőt, a magántulajdon kérdésében a kontinuitás íve rajzolódik a két rendszer között: amíg az „1942. évi XV. törvénycikk” még csak az állampolgárok egy csoportját, a zsidókat korlátozta a földvásárlásban, és kötelezte őket földjeik térítés ellenében történő átadására; Rákosi rendszere már minden magántulajdonban a kapitalizmus⁵, az imperializmus előretolt ékét látta. Rákosi Mátyás 1948. augusztus 20-án elmondott kecskeméti beszéde egyértelművé tette: a Párt elvárása, hogy a dolgozó parasztság a termelészövetkezeti kollektív gazdálkodást válassza⁶, feladva magántulajdonát.

A kommunisták a termelészövetkezetre nem pusztán mint a gépesítést elősegítő modernizációs eszközre tekintettek⁷, hanem benne az osztály nélküli társadalom előrevívójeként is látták, amely üzemforma munkássá formálja majd a parasztságot, s lehetővé teszi számára az új, szocialista társadalomba való betagozódást.⁸ A kommunizmus ugyanis nem pusztán gazdasági modellként, politikai rendszerként vagy modernizációs paradigmaként fogható fel, éppen ilyen hangsúlyos az ember megváltására tett kísérletként

2 Zhao – Yong-mei – Ke-xi, 2016; Lyons – Hughes, 2015.

3 Horthy, 2012: 359.

4 Ungváry, 2012: 120–123.

5 Mommen, 2011: 80–95.

6 Závada, 1999: 206–207.

7 Fitzpatrick, 1994.

8 Lynne, 1996: 14–26.

való értelmezése is.⁹ Ez utóbbi azért érdemelhet külön figyelmet, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy az ateista világlátás mélyén tulajdonképpen egy vallásos cél megvalósításának vágya munkált: fel akarta szabadítani az emberiséget az önzőség és kapzsiság alól.¹⁰ A kommunisták hitték, hogy ha a munkásság vezetésével osztályok nélküli társadalmat teremtenek, és megszüntetik a gazdasági kizsákmányolást¹¹, akkor ebben az új környezetben idővel az emberek is átalakulnak majd, s végül megszületik a szocialista embertípus¹², aki képes önérdékét a közérdek alá rendelni.¹³

Ebből a messianisztikus küldetésudatból eredt aztán, hogy amikor Magyarországon, a II. világháború után a kommunisták hatalomra kerültek, addig sosem látott vehemenciával kezdtek a vidék átalakításába.

Noha Magyarországra már módosított tézesz érkezett: – hiszen Sztálin feladta az államosított mezőgazdaság két korábbi elvét: a nagyság és a specializáció erőltetését¹⁴ – a következmények azonban még így is katasztrofálisnak bizonyultak. A mezőgazdasági termelés a Rákosi-korszakban, az 1951-es évet leszámítva, mind alatta maradt az 1934–1938 közötti évek átlagának, a termelőszövetkezeti dolgozók jövedelmei pedig 20-45%-kal voltak kevesebbek az egyéni gazdákénak.¹⁵ Az erőszakos tézeszesítési és tagosítási kampányok 1949 közepétől 1953 nyaráig – mely során 1 millió hold lett állami tulajdonná –, aláásták a paraszti tulajdon biztonságát, a termelési kedvet, és lerontották az adófizetési morált.¹⁶ A hagyományaiktól megfosztott, uradalmakban dolgozó emberek hajlamosabbak voltak ugyan a kollektivistákhoz való alkalmazkodásra¹⁷, de sem az orosz, sem a magyar paraszt nem kívánt a korábban szokásos rokonai segítségnyújtásnál többet, és a brigádszerű munkával szemben már ellenálltak.

Amíg a Balkánon, Romániában¹⁸, vagy éppen Oroszország kozákok lakta területein¹⁹ parasztfelkelések lángoltak fel a kommunista hatalom ellen, Magyarországon a jobbágykorból megörökölt passzív ellenállás maradt továbbra is jellemző, az a fajta ellenállás, amely a világ más részeinek alávetettjeit is jellemezte: Kelet-Ázsia földműveseitől, az Egyesült Államokban élő rabszolgákon át Kelet-Európa parasztságáig.²⁰ Fontos körülmény, hogy a parasztság történelme az alávetettség története: a jobbágyfelszabadítás jellemzően csak az alávetettség formáját változtatta meg, vagyis a feudális függőséget a tulajdonjogi viszonyból származó újfajta alá-fölé rendeltséggel váltotta fel. Mivel a parasztság hatékony érdekképviselőre kulturális és gazdasági hátrányai miatt nem vállalkozhatott²¹, a korábbi védekezési formáikat alkalmazták továbbra is.

9 Janos, 1996

10 Fromm, 2008: 126–131.

11 Shlapentokh, 2014.

12 Josephson, 2010.

13 Oláh, 2001: 171–172.

14 Leopold, 1939.

15 Závada, 1999: 208–215.

16 Nádasi, 1999–130 illetve Varga 2006.

17 Bourdieu, 227.

18 McDermott, Kevin – Stibbe, Matthew, 2006: 1–8.

19 Fitzpatrick, 1994: 62–67. Kínai elemzések azt mutatták, hogy a vallás fontos eleme a paraszti ellenállásnak: a konfucianus hittel jellemezhető tartományokban ritkábbak voltak a felkelések. (Kai-sing Kung – Ma, 2014)

20 A téma irodalmára lásd Scott, 1985; Lynne, 1996; Oláh, 2001.

21 Kocsis, 2006: 43–46.

Ezek sorába illeszkedik a rémhír, amely még a viszonylag szabadabb levegőjű korszakokban is virult, vélhetően attól a körülménytől is megtámogatva, hogy szóbelisége folytán nagyobb sikerre számíthatott az írott szóval szemben bizalmatlan népeség²² körében. 1909-ben Bata Miska jövendőmondó például azzal járta a tanyákat, hogy Jászszentandrás is Messina sorsára jut majd: az 1908-as olasz földrengés mélyen megragadhatta az emberek képzeletét.²³

A parasztságot érő hírek

Elképzelhető ezek után, milyen intenzitással törtek fel a rémhírek egy olyan rendszer kiépülésekor, amelynek ideológiája a hagyományos paraszti világ felszámolását tűzte ki célul. Mielőtt azonban ezek tárgyalásra kerülnének, érdemes egy ritkábban felemlgetett tényezőt is figyelembe venni. Nevezetesen, hogy a híresztelések nem csak a parasztoktól indultak ki, a kommunikáció legalábbis kétirányú. Már a két világháború közötti sajtó is a szovjet viszonyokkal rémisztgette a magyar falvak lakosságát. Így 1936-ban a Jászvidék egy húszévi orosz hadifogságból hazatért honvéd beszámolóját közölte: „A kommunisták a földosztás ígéretével csábították a szovjet szolgálatába a parasztságot, de amikor megerősödtek, mindenkítől elvettek mindent.”²⁴ De ugyanilyen példának hozható a *Budapesti Hírlap* egyik 1930-as cikke is: „Sztálin, akinek véres brutalitása felülmúlja a hírhedt Rettenetes Ivánét is, az ipari munkások ezreit küldötte ki a kulákok megrendszabályozására. Felbiztatta a falu szegényeit..., hogy raboljanak, fosztogassanak és gyilkoljanak szabadon a kisgazdák birtokain. Fennen hangoztatta, hogy a kulákokat meg kell semmisíteni.”²⁵

Ezt a hiszterizáló hangnemet a világháború még jobban felerősítette. A jázsági sajtó repülőgépek által megmérgezett gyümölcsstermessel²⁶ és tífuszbacilusokkal átitatott rőplapokkal²⁷ riogatta olvasóit, és azzal, hogy a háború után „hatványozottan véres purimra” készül a zsidóság.²⁸ A rémhírek nem csendesedtek el a fegyverekkel együtt. Bár a Horthy-kor sajtóját sem lehet éppen kiegyensúlyozottsággal jellemezni, de a különböző világnézetű lapok mégis megadták a választás lehetőségét, és az egyes lapok kritikai hangnemet is megengedtek. A kommunista korszakban viszont az egy kaptafára készült, párt által irányított megyei és országos sajtó a párt, és vele az ország sikerei mellett az ellenség mesterkedéseit harsogta. Az állami hírmopóliumra adott válasz, a rémhír másik nyilvánosságot teremtett, mely a közelmúlt eseményeinek közösség általi értelmezését adták.

22 A népszámlálás adatai szerint a Felsőjászsági járásban csak 1900 körül kerültek többségbe az írni-olvasni tudók (51,1%), de még 1920-ban is 69% volt. A Budakörnyéki járásban ennél nagyobb volt az arány: már 1880-ban is 61,3%, 1920-ban pedig több mint 80. Az országos átlag 1900-ban 49,6, 1920-ban pedig 76,4%. Természetesen nem érdemes a számokat abszolutizálni, sem értékítélet vonatkozásai alapjának tekinteni. Huizinga-ával mondhatjuk: „a kultúra fokát az analfabétizmus visszafejlődéséből leolvasni, túlhaladott idő naivitása. Az iskolai tudás bizonyos mennyisége még semmiképp sem biztosítja a kultúra birtoklását.” (Huizinga, 1991: 150.) A parasztság viszonya a polgári kultúrához legalábbis ellentmondásos volt: mint a finn példa mutatta, a parasztok, ha tehették, olvastak könyvet, de pénzt már ritkán adtak ki rá. (Korhonen, 1985; Gunst, 1985: 545–548.)

23 *Jászárokszállás és Vidéke* 1909. VI. 19.

24 *Jászvidék* 1936. IX. 24.: Szovjet paradicsomból

25 *Budapesti Hírlap* 1930.

26 *Jászvidék*, 1944. augusztus 26. (24) 36.

27 *Jászvidék*, 1944. május 13. (24) 20.

28 *Jászvidék*, 1944. augusztus 26. (24) 36.

A Szolnok Megyei Néplap 1950-ben például egy állítólag New Yorkból küldött olvasói levelet közölt, amelyből az olvasó megtudhatta, hogy az Egyesült Államokban „*numerus clausos van, zsidók, katolikusok és bevándoroltak gyermekeinek igen nehéz bejutni az egyetemekre. ... Az egyetemet végzett fiatalok fele semmilyen állást nem kap nálunk. ... Itt nem demokrácia, hanem a pénz kíméletlen uralma van. Milyen szerencsésesek vagytok Ti odahaza. Nem kell félnetek az atombombától. New York biztosan kap egypárat, hiszen innen indul ki a legféltelenebb háborús propaganda.*”²⁹ De példának hozható egy végletesen abszurd hír: „*Az amerikai üzletemberek alázatos szolgálja: a reakciós francia kormány most kiadott egy macskarendeletet. Az áll ebben a rendeletben, hogyha egy círmos a háztól kétszáz méternél továbbra megy, akkor kóbor macskának kell tekinteni és agyon kell löni. Ezen a jogcímen szinte az összes falusi macskát agyonlőhetik. Majd aztán hoznak másikat az amerikaiak a Marshall-terv keretében. Természetesen, nem ingyen ... Hiszen úgyszólván ezt az újabb üzletet készíti elő a macska-rendelet.*”³⁰ Csak találgatni lehet, hogy a falvakban, ahol „*kutyát-macskát ajándékképpen szokás szerezni, csak a pásztorkutyáknak van ára pénzben vagy búzában*”³¹, milyen gondolatokkal olvasták-hallgatták ezt az emberek. Vélhetően inkább meghallgatásról lehetett szó, hiszen egy 1949-es járszásági jelentés is azt emelte ki, hogy a falvakban kevés a rádió és az újság, aminek a parasztnak nem is érezték nagy hiányát, s ha olvastak is, legfeljebb a szórakoztató lapokat – *Ludas Matyi, Kis Újság* – forgatták.³² Márpedig a kommunista állam nem elégedett meg a beletörődő alattvalói passzivitással, hanem aktív közreműködést várt el.³³ „*Szolnokon Kató Ernőné majdnem kilökte az aláírásgyűjtőket azzal, hogy őt nem érdekli semmi, neki beteg gyermeke van, azzal van elfoglalva, ő nem olvas újságot, nem hallgat rádiót, csak a templomba jár el. Katóné nem volt tisztában azzal, hogy beteg gyermekét éppen azzal tudja megmenteni a pusztulástól, ha aláírja az ívet és ezzel hitet tesz a béke, az egészséges élet, gyermeke jövője mellett.*”³⁴

Az aláírást követelő agitátorok hevesége gyanút keltett, Tinnyén azt beszéltek az emberek, „*hogy aki aláírja a Békeívet, annak 5 forintot kell fizetni*”.³⁵ Jászárokszálláson egy özvegyasszony a következőképp vélekedett a kérdéssről: „*az a baj máma, hogy itt vannak az orosz katonák és azoknak kell az élelem, ő nem írja alá, mert háború az úgyszólván, az mindég az urak dolga volt és máma is*”.³⁶

A sajtóban tapasztalt paranoid hang a községi képviselő-testületekben is zengett. Szolnok megyében jugoszláv kémről beszéltek, aki felvette a kapcsolatot a kitelepített grófokkal és bárókkal, és beszervezte a „*községek egyszerű fiait*”, hogy állatokat mérgezzenek, gyújtogassanak, párttagokat gyilkoljanak.³⁷ 1951 nyarán a pátyi tanácselnök emlegetett csehszlovák merényletet, s a nyáron egyébként szokásos tüzet a reakció munkájának tulajdonította.³⁸ Nem volt más a járási értekezlet sem: „*Közölnöm kell az elvtársakkal, hogy Érdén a vezetőség egyik tagja, a propagandista ellen provokációs kísérletet követtek el. A megszokott útján hazafelé menve az út kövekkkel el volt torlaszolva. Ő a sötétben nem vette észre, keresztül zuhant a kerékpárjával és súlyos sérüléseket szenvedett. A sósúti országúton Bánszegi érdi titkár elvtársra*

29 Szolnok Megyei Néplap 1950. V. 26. A boldog Amerika (olvasói levél).

30 Szolnok Megyei Néplap: 1949. XII. 24.

31 Fél – Hofer, 1997: 147.

32 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1949. II. 11.

33 Ö. Kovács, 2015: 31–35.

34 Szolnok Megyei Néplap: 1950. V. 26.

35 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1950. V. 4.

36 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járás Bizottság 1949–1953: 1950. IV. 10.

37 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1952. VII. 19.

38 JNSZML XXIII. 798 a-1 Páty Községi Tanács üléseinek jegyzőkönyvei 1951. VII. 8.

rálóttek. Ébernek kell lenni, mindent megteszünk, hogy megkerítsük a tetteseket, hogy elérje őket a méltó büntetés. Pátyon az aratóünnepély utáni táncmulatságon az egyik – sajnos elvtárs – zsebéből kiesett egy gránát, bevitték a község házára, jelentették a rendőrségnek telefonon, de még mindig nem vitték el. Higgyék el az elvtársak, ezek az esetek nem véletlen jelenségek.”³⁹

Volt azért vigasz is, legalábbis a propaganda szerint. Ahogy a pátyi párttitkár fogalmazott: „nekünk nem kell attól félni, hogy házainkat összerombolják, mint Koreában, nem kell attól félni, hogy legyilkolnak bennünket, mint az imperialista államokban. Mi szabad hazában építjük a szocializmust nagy segítő társunk útmutatása alapján, Szovjetunió segítségével, tapasztalat átadása alapján. Nekünk könnyű az utunk, mert vezet bennünket a Párt, a mi vezériünk Rákosi elvtárs.”⁴⁰

Az efféle vigaszok eljutottak a politikai iránt nem különösebben érdeklődő emberekhez is, hisz a szovjet vívmányként ünnepelt villamosításnak köszönhetően a korábbi kisbírói rendszert egyre inkább felváltotta a hangosbemondó. Nem pusztán a gépesítés irányába tett lépés ez, hanem az információ gyorsulása (korábban 8–10 óra kellett egy hír körbeviteléhez, például Pátyon), valamint a falvak erőteljesebb bekapcsolása a világpolitikába. Pátyon 1949-ben azzal indokolták a két hangszóró felállítását, hogy „a község fekvése és a lakosság foglalkozásánál fogva csak ily formában tud a világ eseményeiről az országot és a községet érdeklő problémák felől pontosan és idejében értesülni”.⁴¹ A hangosbemondók leginkább a rendeleteket harsogták, többször is, mivel „dolgozó parasztságunk ma már olvas újságot..., de ... a neki nem kedvező rendeleteket hamar elfelejti és csak akkor beszél erről, ha az neki hoz valamit a konyhára”.⁴² Másik visszatérő téma volt a begyűjtési verseny, mely a közösségi normák erejét akarta felhasználni az állami célok megvalósítására. Felismerték, hogy az életét többnyire egy közösségben leélő vidéki ember jobban kitett a környezete véleményének, retteg a „a környezetében való lekicsinyeltetéstől és neveltségessé válástól”.⁴³ A hangosbemondó hangja ott mennydörgött a tájon, dicsérte azokat „a munkában jól állnak, de a hanyagokat” sem kímélte, hanem kipellengérezte.”⁴⁴

A parasztságtól kiinduló rémhírek

Az 1940-es évek teremtette közhangulat jó talajnak bizonyult a rémhírek számára. A megszállás tapasztalatai sűrűsödtek egy körorvostól származó szóbeszédben, aki „az oltásról a legkülönbözőbb híreket terjeszti, azt mondja, hogy orosz vérrel, gemnyel oltanak”.⁴⁵ Egy Perbálon feljegyzett rémhír viszont a németek kitelepítése okozta társadalmi trauma kivételése volt, mert azt terjesztette, azért nincs eső, mert „a kitelepített svábok elátkozták a községet és most hét évi aszály lesz”.⁴⁶ Pátyon viszont éppen az volt a szóbeszéd 1950 tavaszán, hogy „a svábok visszakapják a földjüket”.⁴⁷

39 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. VII. 6.

40 PML XXIII. 798 a-1 Páty Községi Tanács üléseinek jegyzőkönyvei 1951. VIII. 12.

41 PML XXIII 798. a. Páty Község Tanácsülési iratok Tanácsülési jegyzőkönyvek 27/1949, 1949. VIII. 29. (162–170.)

42 PML XXIII. 798 b Páty Községi Tanács VB üléseinek jegyzőkönyvei 1950–1956, 1955. X. 3.

43 Farkas, 1990.

44 JNSZML Tanácsülési iratok, Páty 1953. III. 20.

45 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. IV. 27.

46 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 4.

47 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1950. V. 4.

Az 1949-es választások a rémhírek új termését hozták. A második világháborút követő választások megmutatták, hogy a kommunistáknak nincs többségi tármogatottságuk a magyar társadalomban. Dacára a szovjet hadsereg jelenlétének és annak, hogy a népszere-rűnek szánt „földreform” ügyét kisajátították⁴⁸; az 1945-ös választásokon mégis alulmaradtak a kisgazdákkal szemben. Rákosi Mátyás kongresszusi beszámolójában igyekezett ugyan a helyzetet győzelemként beállítani – „a régi demokratikus politikai hagyományokkal bíró Békés, Csongrád, Hajdú megyékben, a Viharsarokban a parasztság többsége nem a kisgazdapártra szavazott”, illetve a kisgazda-képviselők között „bőven akad olyan, akit erős kötelékek fűznek a nagytőkéhez és a régi rendszerhez”⁴⁹ – az 1947-es választás azonban megint kudarcot hozott: a magyar társadalom ismét a magántulajdon és a parlamentális demokrácia mellett, a szovjetizálás ellen szavazott.⁵⁰ Ebből okulva az 1949-es „választás” során már csak egyre lehetett szavazni, a Népfrontba tömörült kommunistákra, de a propaganda szerint még ez is jobb volt, mint a múlt, amikor lehetett ugyan sok közül választani, de egyik sem képviselte a dolgozók érdekeit.⁵¹ Valószínűleg ilyesféle választ kapott az a tárnoki asszony is, aki a gyűlésen megkérdezte: „Miért kell ilyen propagandát kifejteni, ha a választás eredménye biztos.”⁵²

Ilyen abszurdítások fényében – amikor „rossz hatást tett a falu lakosságára, hogy az ottani hentes és borbély felvirágozva mennek agítani és ajtótól mennek be a házakba. ... A falujárók között van egy nő, aki a kocsmában iszik az emberekkel és énekel velük”⁵³ – nem volt lehetetlen a valóságtól egészen elrugaskodott elképzeléseknek sem hitelt adni. Elterjedhetett hát, „hogy nem lesz választás, mert az amerikaiak álmport fognak leszórni, és ezáltal az egész község el fog aludni”. Mások egyenesen az amerikaiak bevonulását várták: a vágy és a retorziótól való félelem amalgámja volt az a jászágói rémhír, miszerint egy éjjel rendőrök mentek be egy kulák házához azzal, hogy fel ne keljen, mert itt van Amerika, amire az mégis felkelt, és annyit mondott: hál’ istennek.⁵⁴ Jászboldogházán pedig 1949 áprilisában már tudni vélték, hogy a háború el is kezdődött, az amerikaiak megszállták már Albániát, Jugoszláviát és Finnországot is.⁵⁵ (Háborús hírek még a következő évben is felütötték a fejüket, Jánoshidán arról beszéltek, hogy Amerika megtámadta a Szovjetuniót.)⁵⁶

Pusztazámoron Lizicska József bíró azt terjesztette, hogy akik nem szavaznak a Népfrontra, zöld karszalagot fognak kapni, „de ő ezt is büszkén fogja viselni”.⁵⁷ Jászfényszaruon egy 78 holdas gazda véleménye az volt, hogy a szavazás célja a kolhozok megszervezésének elősegítése, így „aki a Népfrontra szavaz, az a saját maga ellensége”.⁵⁸ Budakeszin kocsmái beszélgetések során még hónapok múltán is azt beszéltek, hogy „kiveszik a rádióból a rövid hullámot, hogy ne tudják külföldet hallgatni”.⁵⁹

48 Rigó, 2014: 300–307.

49 Rákosi 1952: 91.

50 Romsics, 2010: 292.

51 JNSZML Jászárokszállás VB-ülés.

52 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. IV. 27.

53 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 4.

54 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járás Bizottság 1949–1953. – 1949. IV. 30.

55 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járás Bizottság 1949–1953. – 4. 1949. IV. 6.

56 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járás Bizottság 1949–1953. – 1950. VIII. 31.

57 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 11.

58 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járás Bizottság 1949–1953 1949. VII. 22.

59 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. VIII. 17.

Egy jázsági rémhír pedig azt állította, hogy Budapesten az egyik üzemben már volt próbaszavazás, de 350 emberből csak 15-en szavaztak a Népfontra.⁶⁰ Egy másik szerint a kommunisták a szavazóhelyiség mennyezetén fúrt lukon át figyelik, ki nem szavaz a Népfontra, ha ez megtörténik, krétát szórnak rá, s amikor az urnához menne a szavazó, őt a kréta por leleplezi, hogy nem jó helyre adta a szavazatát. Ezért – szól a jászberényi ismertetés – a „kulákok” úgy szavaztak, hogy felírták a nevüket a szavazólapra.⁶¹ Talán ilyesféle félelem vezethetett oda, hogy „Budaörsön a katolikus és a református pap nyíltan a Népfontra szavazott”.⁶²

Más hírek éppen a hatalomba jutott kommunisták tisztességét kérdőjelezték meg: Jászberény környékén elterjedt, hogy a koreaiaknak gyűjtött pénz nem jut el Koreába, hanem a „kommunisták teszik el”.⁶³ A rémhír korábbi társadalmi tapasztalatra alapozhatott, hiszen Jászdózsán a párt elnöke 34 ezer pengőt sikkasztott, és amikor számon kérték, azt hazudta, hogy a pénzt a szovjetek rabolták el. Őrizetbe vételekor azonban kiderült, hogy a pénzt a feleségének adta.⁶⁴ Jásztelken a földműves-szövetkezeti vezető „sorozatos szélhámosságokat követett el, és mint egy kiskirály úgy ült a község nyakán”.⁶⁵

Számos rémhír foglalkozott az oktatás ügyével is. Az oktatás megrendíthetetlen, központi helyet foglalt el a kommunista propagandában. A kollektív gazdálkodással a gyermekek jobb iskoláztatását ígérték, és annak az állítólagos paraszti műveletlenségnek a megszüntetését, mely a múltban őket az ügyvédek és hordószónokok prédáivá tették.⁶⁶ Szép szólamaik ellenére az oktatás célja azonban világos: ahogyan a XIX. század nacionalistáinak, úgy a kommunistáknak is ugyanaz volt a céljuk: állami kontroll gyakorlása a gyermekek felett, amely a parasztoknak az iskolarendszerrel szembeni bizalmatlanságát⁶⁷ csak tovább fokozta. Pátyon állandó volt a panasz, hogy a lakosság nem látogatja a „pártnapokat, így nem tud fejlődni politikailag, de a szabad föld téli estéket sem látogatják”.⁶⁸ Tökön esti iskolára csak nők jártak⁶⁹: elképzelhető, mennyire idegenkedett egy parasztember, hogy iskolapadba üljön és tekintélynek rendelje alá magát, amikor egész életében arra törekedett, hogy egy gazdaság irányítója, független családfő legyen.⁷⁰

60 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járási Bizottság 1949–1953 – 215/1949 hangulatjelentés

61 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1949. V.5.

62 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 16. A választás kiértékelése

63 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1951. V. 29.

64 MNL JNSzML XVII. 18 A Jászdózsai Nemzeti Bizottság iratai (1945. augusztus 13.)

65 JNSZML XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járási Bizottság 1949–1953 – 1949. V. 29.

66 Ö. Kovács, 2015: 40–42.

67 A téli időszakot leszámítva a gyér iskolalátogatás visszatérő panasz a XIX. században: „minden dorgálás ellenére apró pásztorságot vállalnak a gyermekek” – jelentette például a pátyi lelkész 1816-ban. (Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára G.21 Vértesaljai Kerület egyházlátogatási jegyzőkönyv. 1816. VI. 23.) Az iskola szerepe nem elhanyagolható ugyan az egyén életében, de nem is abszolutizálható ilyenképpen: sosem szabad megfeledkezni arról, hogy mindenki önmagát képezi már csak mindennapos interakciói révén (Rothbard, 1999: 3–11). Francia kommunista párttagokkal készített interjúk egyébként egyértelműen arra mutattak, hogy az alapszervezeti gyűléseket nem az ismeretgazdagítás, hanem a közösségi élmények miatt látogatták. (Derville – Croisat, 1999)

68 JNSZML XXIII. 798 a-1 Páty Községi Tanács üléseinek jegyzőkönyvei 1950. XII. 7., illetve 1951. V. 4.

69 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. IV. 27.

70 Farkas, 1990; Hofer, 1994; Mullahi – Dhimitri, 2015

Ezt az ellenérzést fejezte ki a következő híresztelés: „Nem kell tanulni, mondják a kulákok, mert nehéz lesz visszamenni a munkához.”⁷¹ Tinnyén az okozott gondot a párt számára, hogy az asszonyok nem akarták a gyerekeiket a Népi Kollégiumba beírni, mert „az a hír van elterjedve, hogy erkölcstelenségre nevelik a gyerekeket”.⁷² Hogy miféle, arról egy jársági hír tájékoztat: „a tankönyvekben meztelen nők vannak lefényképezve és a könyvekből arra tanítják a gyerekeket, hogy ki volt Lenin, Marx és Sztálinnal foglalkozik a könyv”.⁷³ A Járságban egy rémhír a Grósz-per célját is egyenesen abban jelölte ki, hogy megzavarja a gyerekek hittanra való beíratását.⁷⁴

Bián „a gyermekek azt mondák, hogy a demokráciában nem tanulnak, mert nem érnek vele semmit.” – Noha a propaganda nem késlekedett megtalálni a vélekedés forrását – a paptól származtatták⁷⁵ –, sok volt az olyan probléma, amelyet nem lehetett a „klerikális reakció” nyakába varrni.

Páty oktatásügye jól példázza, hogy számos „objektív tényező” is az oktatás minősége ellen hatott. Huszár Győző iskolaigazgató jelentette, hogy a tantermet ugyan rendbehozták, de „berendezés nincsen, padokat ígértek, de nem kaptuk meg, mert a felsőbb hatóság máshová adta”. A hiányzásokat magasnak ítélték: a tanulók 10–12%-a rendszeresen hiányzott; azonban nem vették figyelembe, hogy sokszor oktatás sem volt: a termeket rosszul fűtötték, többször kellett szünetet tartani. A II. osztály a leggyengébb: 17-en buktak, a nevelő nem tudta biztosítani a fegyelmet és a szakmai munkát. Czeglédiné elvtársnő órái alatt is „alacsony” a fegyelem, dolgozó társai minden vonalon igyekeztek segíteni, ami viszont kihatással volt más „nevelők” óráira.⁷⁶

Hasonlóan rossz állapotokat mutatott a felnőttoktatás is. „Nem lehetséges az, hogy valaki azért ne járjon propaganda szemináriumra, mert 1919-es kommunista és mindent tud, pl. Komlenszki elvtárs Pátyról, és közben a politikai iskolán az egerekről beszélnek.”⁷⁷

A szabadkai származású Komlenszky Milán (1896–1977) asztalosmester – aki Przemysł eleste után öt évet töltött orosz hadifogságban, és 1945-ben oroszul közönytötte a Pátyon átvonuló katonákat – vélhetően jobban ismerte a helyi viszonyokat a járási kádereknél, mert ez év őszén olyan nagy volt az egérkár, hogy több pátyi gazdának újra kellett vetnie.⁷⁸ Mindenesetre az egérkár még úgy is nagyobb jelentőséggel bírt, mint például az atomkérdés, amit a szemináriumra küldtek megvitatni, hiába jelezte a pilisvörösvári párttitkár, hogy „a dolgozók az oktatás alapvető elemeivel is nehezen birkóznak”.⁷⁹ Nem valószínű egyébként, hogy a kvantumfizika alapvetésein volt a hangsúly, sokkal inkább annak ideológiai beágyazottságán, ahogyan ezt a Kossuth Rádió is tárgyalta: „A kulákokra s a dolgozó nép többi ellenségére különben rossz hírek járnak mostanában, de ezek persze annál nagyobb örömet jelentenek a dolgozó, építő, békeszerető embereknek. Az elmúlt héten vált ismeretessé, hogy szovjet mérnököknek sikerült az emberiség történetében először atomerőt békés célokra felhasználni.”⁸⁰

71 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1950. II. 19.

72 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 19.

73 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai, 52. oldal. 1948. augusztus

74 XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járási Bizottság 1949–1953 – 66/1950

75 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 4.

76 PML XXIII. 798 b Páty Községi Tanács VB üléseinek jegyzőkönyvei 1950–1956, 1954. II. 15.

77 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1951. XII. 9.

78 PML XXIII. 798 b Páty Községi Tanács VB üléseinek jegyzőkönyvei 1950–1956 1951. XI. 27.

79 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1956. IV. 14.

80 A Kossuth Rádió 1949. november 19-i Közérdekű tájékoztatója. Egy másik hír: „Petőfi a szabadságért harcolt egész életében. A szabadságért harcolva is halt meg. A kommunisták Petőfítől tanultak hazaszeretetet,

Az ideológia mindig elsőbbséget élvezett, az oktatás elégtelenségét abban mérték, hogy a „lakosság sokszor azt sem tudja, mi a Népfront”.⁸¹ Nem mintha egy esetleges érdemi vita elismerést vívott volna ki. „Igen sok helytelen nézet vetődik fel.” – méltatlankodott egy járási jelentés – „... Pl. A munkásosztály vezető szerepe felett igen sokat vitatkoznak, a parasztság nagyobb osztály, – miért vezető a munkásosztály?”⁸²

Az eddig tárgyalt rémhíreket keltő események támadást jelentettek ugyan a paraszti közösség számára, de – nem számítva ide a kitelepített német kisebbséget – a paraszti világon ez nem ütött halálos sebet, a közösség fájdalmas emberi, állati és anyagi veszteségekkel bár, de túlélte. A mezőgazdaság kollektivizálása azonban a hagyományos világ alkonyát jelentette, a paraszti kultúra végét. Amíg a paraszti kultúra ideálja a családi munkaszervezetben művelt saját föld, az állammal szemben őrzött függetlenség volt – az a függetlenség, amelyet Jefferson a demokratikus rendszer alapjának tekintett –, a Magyarországon megvalósult szocializmus a gépesített, közös művelést erőltette, részfeladatokat végző bérmunkási sorba kényszerítette a korábban független parasztgazdákat. Igaz, hogy a traktorok a XX. században világszerte is kiszántották birtokukból a farmereket, és a hagyományos parasztság aránya a társadalomban mindenütt csökkent⁸³, a tradicionális társadalom gazdasági és kulturális autonómiája elenyészett⁸⁴, a nyugati modernizáció konfliktusainak ára nem mérhető a kommunista társadalom átalakítási kísérletéhez.

Mindezeket figyelembe véve talán nem is érezzük túlzásnak, hogy az ukrán parasztok a traktorokon látott rövidítést, az MTS-t (Machine – Tractor Station) Mir Topit Satanaként oldották fel, vagyis hogy a Sátán elpusztítja a világot. A traktorról azt terjesztették, hogy mérgezi a földet, a gép rabszolgává teszi az embert: a repülőgép a termés kikémlője; parasztokat visznek benne büntetőszigetre.⁸⁵

Az internálás lehetősége vissza-visszatérő eleme volt a magyarországi rémhíreknek is. 1949-ben Tök községből jelentették, hogy ottani „kulákok” azt a hírt terjesztették, hogy Romániában hetven ezer „kulákot” szedtek össze és deportáltak Oroszországba, s ilyen akcióra készülnek Magyarországon is.⁸⁶ Az 1949-es választások különösen felszították a félelmeket: Pátyon a nagygyűlésen két „kulák” olyat mondott, hogy „*ha nem sikerül a szavazás, internálás lesz*”.⁸⁷ A hír a környező falvakban is ismert volt, Tökön arról beszéltek, hogy a választások után 40 kulák családot fognak „összeszedni”.⁸⁸ A pusztazámori főbíró azt terjesztette, „*hogy akik nem szavaznak a Népfontra, zöld karszalagot fognak kapni, de ő ezt*

amikor százával, ezrével haltak meg Horthyék börtöneiben a magyar nép szabadságáért. De megtanulhatjuk Petőfitől, hogy nem lehet a hazát szeretni, csak úgy, ha a többi népet is szeretjük. Különösképpen kell becsülnie és szeretnie minden igaz magyar hazafinak a Szovjetuniót és a szovjet népet, amely számunkra a szabadságot meghozta, és amely állandóan segít és támogat bennünket. A mi példaképünk a Szovjetunió. A Szovjetunióban nincs olyan falu, ahol nem ismerik Petőfi nevét.” Kossuth Rádió 1949. évi július 30-i Közérdekű tájékoztatója.

81 PML PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. IV. 27.

82 PML PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1956. II. 4.

83 Tomka, 2009: 164–179.

84 Zalvidar, 1993

85 Fitzpatrick, 1994: 45–47.

86 PML IV 424-b Budakörnyéki Járás főszolgabírójának iratai Közigazgatási iratok 1 1945–1949 – 581/1949

87 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. IV. 27.

88 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 4.

is büszkén fogja viselni”.⁸⁹ Az internálás valóban megtörtént: 1949 őszén a rossz vetési eredmények miatt három „kulákot” internáltak Pátyról.⁹⁰

Az aktuális problémák szintén központi helyet kaptak a pletykákban. A téészek által alkalmazott korai aratásról azt terjesztették, hogy így majd „megdohosodik a gabona”⁹¹, „kulák községekben” pedig az szóbeszéd járta, hogy „száraz földbe nem érdemes vetni, ha porba vetnek, belesül a gabona”.⁹² Ami gabona pedig megmarad, azt mind elveszi majd a téész és „kilóra adják a kenyeret”.⁹³ Apácáktól származott a hír, hogy nem érdemes a parasztnak termelni, mert hamarosan minden hold után 700 forint adót kell majd fizetni. Az új vízvezeték átadásakor, amikor klórral tisztították a csöveket, azt híresztelték, hogy „lám, megmérgezték a vizet”.⁹⁴

„A megye területén a rémhírek özöne van” – kongatta a vészharangot egy funkcionárius a Szolnok megyei MDP-gyűlésen is⁹⁵, így a kolhozok kapcsán az, hogy „parasztságból bérmunkásokat akarunk csinálni, megszűnik az egyéni érvényesülés”.⁹⁶ Jászapátin az terjedt, hogy azért siettetni a kormányzat a cséplést, mert háborúra készül, azért kell sietni, hogy ne az asszonyokra maradjon a nehéz munka.⁹⁷ Kisújszálláson népszámlálást értelmezték a háborús készülődés előjeleként. Abádszalókon nem engedték belépni a gyerekeket az úttörők közé, mert az hírlett, hogy kiviszik őket a Szovjetunióba, és ott kommunistát nevelnek belőlük. A Jászágban pedig az terjedt el, hogy hamarosan az összes marhát begyűjtik: az emberek eladják állataikat.⁹⁸ Egy másik hír szerint nem érdemes dolgozni, helyenként azzal az indokkal, mert mindent elvisznek, másutt viszont azért, mert szeptember 1-ére „jön haza... Ottó úr”.⁹⁹ Kiemelték, hogy nem legitimista területről származott ez a szóbeszéd.

A kommunista párt igyekezett gyorsan reagálni ezekre az eseményekre, egy budakörnyéki járási értekezleten Stáhly László titkár azt javasolta, hogy: „A tanácsstagok, ha rémhírt hallanak, mindjárt állítsák le, ha nem tudnak rá választ adni, akkor a tanács VB-hez jöjjenek, hol a rémhír leállítására azonnal megkapják a kellő felvilágosítást.”¹⁰⁰

Zárszó

A szigorú elhatározás ellenére a rémhírek leállítása nem sikerülhetett. Nem a kommunisták éberségén múltott, akik gondosan gyűjtötték ezeket. A párttagok előítélete, mely haladó ateista városi munkás – elmaradott, irracionális paraszt ellentéppárra osztotta a világot, megkönnyítette az olyan viselkedések észrevételét¹⁰¹, amelyek beleillettek a

89 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. V. 11.

90 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. XI. 30.

91 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. VII. 6.

92 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. X. 19.

93 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1949. VII. 6.

94 PML XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai 1950. II. 19.

95 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1948. XII. 4.

96 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1948. XII. 4.

97 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1950. VII. 18.

98 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai – 1948. XII. 4.

99 MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai 71

100 JNSZML XXIII. 798 a-1 Páty Községi Tanács üléseinek jegyzőkönyvei 1951. IX. 21.

101 Aronson, 1999: 310–313.

„magukba fojtott dühvel” meghúzódó, „semmiféle nyílt hangot nem hallató” paraszt képébe¹⁰², és ezek sorába a rémhír tökéletesen beleillett.

Az ok, amiért meddő volt rémhírek ellen hadakozni, hogy azok kifejezői a korszak hangulatának. Erre az időszakra a falvak egyre inkább elvesztették egyéni arculatukat: a közbeszédet nem annyira a belső történések, mint a kívülről jövő döntések határozták meg. Az egyre inkább uniformizálódó, központ felől kisugárzó világban a falvak reagáltak, főként a csendes ellenállás valamelyik formájával. Így a rémhírekben a korszak nagy közéleti kérdései eltűzött formában mind megjelenhettek, az országgyűlési választásoktól kezdve, jugoszláv konfliktuson és a Grösz-peren át, egészen a kollektivizálásig, mely természetesen a leghangsúlyosabban volt jelen.

Minden nehézség és megpróbáltatás ellenére az 1956-ig terjedő időszak a parasztság győzelmét hozta ebben az egyenlőtlen küzdelemben. A Rákosi-korszak nem tudta befejezni nagy művét: a mezőgazdaság kollektivizálása az átmeneti sikerek után kudarcot vallott. Csak a Kádár-korszak első éveit teljesítik be a végzetet, s hozzák el a hagyományos parasztvilág alkonyát.

Felhasznált levéltári források

MNL JNSzML = *Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára*

XVII. 18 A Jászdózsai Nemzeti Bizottság iratai

XXXV.41.b2 MDP Jászberény Járási Bizottság 1949–1953

MDP Szolnok Megyei Titkárságának iratai. Az MKP, MDP, MSZMP megyei (fővárosi) vezető testületi üléseinek jegyzőkönyvei, 1945–1989 (internetes elérhetőség: http://library.hungaricana.hu/hu/collection/partiratok_jnszml_mdp_ti/ (2016. augusztus 10.))

MNL PML = *Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára*

IV 424-b Budakörnyéki Járás főszolgabírájának iratai Közigazgatási iratok 1 1945–1949

XXIII 798.a. Páty Község Tanácsülési iratok, Tanácsülési jegyzőkönyvek

XXIII. 798 b Páty Községi Tanács VB üléseinek jegyzőkönyvei 1950–1956

XXXV. 5. a MDP Budakörnyéki Járás Bizottsága és alapszervezeti iratai

Felhasznált irodalom

Aronson, Elliot 1999: *The Social Animal*. Santa Cruz. University of California

Bourdieu, Pierre: *Egyszerű újratermelés és ciklikus idő*. A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. General Press Kiadó. Budapest, pp. 221–239.

Derville, Jacques – Croisat, Maurice, 1999: *A Francia Kommunista Párt tagjainak szocializációja*. In: Szabó Ildikó – Csákos Mihály szerk. *A politikai szocializáció*. Válogatás a francia nyelvterület szakirodalmából. Budapest. Új Mandátum, 203–231.

DiFonzo, Nicholas – Bordia, Prashant, 2007: *Rumor Psychology*. Social and Organizational Approaches. American Psychological Association. Washington, DC

Farkas Géza, 1990: *A falusi jellem*. In: Kulcsár László – Hársfalvi Tamás szerk. *Agrárszociológiai szöveggyűjtemény, 1900–1945*. Gödöllői Agrártudományi Egyetem. Gödöllő 88–101.

Fél Edit – Hofer Tamás, 1997: *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Budapest, Balassi Kiadó

Fitzpatrick, Sheila, 1994: *Stalin's Peasants*. Resistance and Survival in the Russian Village after Collectivization. New York / Oxford. Oxford University Press

Fromm, Erich, 2008. *To Have Or To Be*. London / New York. Continuum, 2008

Gunst Péter, 1998: *A magyar agrártársadalom 1919–1945 között*. In: *A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig*. Budapest. Napvilág Kiadó 233–284.

Hofer Tamás, 1994: *A parasztcsalád morális ökonómiája*. In: *Demográfia* 37/3–4. 383–388.

¹⁰² PML IV 424-b Budakörnyéki Járás főszolgabírájának iratai Közigazgatási iratok 1 1945–1949 1949. IV. 9., illetve 1949. IV. 21.

- Horthy Miklós, 2012: *Emlékirataim*. Budapest. Európa
- Huizinga, Johan, 1991: *A holnap árnyékában – Korunk kulturális bajainak diagnózisa*. Tevan Kiadó. Budapest
- Janos, Andrew C. 1996: *What Was Communism: A Retrospective in Comparative Analysis*. Communist and Post-Communist Studies Vol. 29, No. 1, pp. 1–24
- Josephson, Paul, 2010: *War on Nature as Part of the Cold War. The Strategic and Ideological Roots of Environmental Degradation in the Soviet Union* in McNeill, J. R. – Unger Corinna R. szerk. *Environmental Histories of the Cold War*. Cambridge University Press Cambridge. 21–49
- Kai-sing Kung, James – Ma, Chicheng, 2014: *Can cultural norms reduce conflicts? Confucianism and peasant rebellions in Qing China*. In: *Journal of Development Economics* 111 (2014) 132–149
- Kocsis Aranka, 2006: *A gazda, a családja, a munka és a hatalom. Értékváltozások egy kisalföldi faluban*. Pozsony, Kalligram
- Korhonen, Tepp 1985: *A finn mezőgazdaság történetének fő vonalai az 1970-es évekig*. In: *Agrártörténeti Szemle*, 174–216.
- Leopold Lajos, 1939: *Államosított mezőgazdaság Oroszországban*. Közgazdasági Szemle. 716–722
- Lynne Viola 1996: *Peasant Rebels Under Stalin Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*. New York / Oxford. Oxford University Press
- Lyons, Minna T. – Hughes, Sara, 2015: *Malicious mouths? The Dark Triad and motivations for gossip in Personality and Individual Differences* 78 (2015) 1–4
- McDermott, Kevin – Stibbe, Matthew, 2006: *Revolution and Resistance in Eastern Europe: An Overview*. In: McDermott, Kevin – Stibbe, Matthew ed. *Revolution and Resistance in Eastern Europe Challenges to Communist Rule*. Oxford / New York. Berg. 1–17
- Mommen, André, 2011: *Stalin's Economist The economic contributions of Jenő Varga*. London / New York. Routledge
- Mullahi, Anila – Dhimitri, Jostina, 2015: *Education issues in a totalitarian state (case of Albania)*. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 174, 4103–4107
- Nádasdi József, 1996: *Tagosítások és birtokrendezések Magyarországon a XIX. század közepétől 1956-ig*. Stúdium Kiadó, Nyíregyháza
- Oláh Sándor, 2001: *Csendes csatatér*. Csíkszereda. Pro-Print Könyvkiadó
- Ö. Kovács József, 2015: *Állami erőszak, paraszti társadalom, kollektivizálás – kutatási kérdések és válaszok*. In: Horváth Sándor – Ö. Kovács József szerk. *Állami erőszak és kollektivizálás a kommunista diktatúrában*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 29–48.
- Rákosi Mátyás, 1952: *Pártunk a dolgozó nép élén*. In: *Rákosi Mátyás Válogatott beszédek és cikkek*. Budapest. Szikra, 302–321.
- Rigó Róbert, 2014: *Elitváltások évtizede Kecskeméten*. Budapest / Pécs Állambiztonsági Szolgálatok Állami Levéltára – Kronosz Kiadó
- Romsics Ignác, 2010: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó
- Rothbard, Murray N., 1999: *Education*. Free & Compulsory Ludwig von Mises Institute. Auburn, Alabama
- Scott, James C. 1985: *Weapons of the Weak*. Everyday Forms of Peasant Resistance. New Haven / London. Yale University Press
- Shlapentokh, Dmitry 2014: *The socialist regime: The intellectual origin of the images*. In: *Journal of Eurasian Studies* 5. 48–59
- Tomka Béla, 2009: *Európa társadalomtörténete a 20. században*. Osiris Kiadó. Budapest
- Ungváry Krisztián 2012: *A Horthy-rendszer mérlege*. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemizmus Magyarországon 1919–1944. Pécs – Budapest. Jelenkor Kiadó – OSZK.
- Varga Zsuzsanna, 2006: *1956 hatása a kádári agrárpolitika kialakulására. 1956 okai, jelentősége és következményei*. Szerk. Romsics Ignác Budapest, Magyar Történelmi Társulat. 299–315.
- Zalvidar, Solo de – Breton, Victor, 1993: *De campesino a agricultor? La pequeña producción familiar en el marco del desarrollo capitalista*. In: *Noticario de historia agraria*. 5. 127–159
- Závada Pál, 1999: *Teljes erővel*. Agrárpolitika 1949–1953. In: Fokasz Nikosz – Örkény Antal szerk. *Magyarország társadalomtörténete 1945–1989*. Budapest Új Mandátum Könyvkiadó, 206–221.
- Zhen-jun, Zhao – Yong-meia, Liu – Ke-xi, Wang, 2016: *An analysis of rumor propagation based on propagation force*. In: *Physica A* 443 (2016) 263–271